

SOCIALISTINIO MIESTO STANDARTŲ IR PAVELDOSAUGOS DILEMA: PIRMOJO VILNIAUS SENAMIESČIO REKONSTRUKCIJOS PROJEKTO VARIANTAI

Viltė Janušauskaitė

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra
El. paštas: vilte.jan@gmail.com

Įvadas

Aptariant Vilniaus senamiesčio apsaugos strategijas retai prisimenami pirmieji planavimo ir apsaugos dokumentai, tapę pagrindu šiuolaikinei senamiesčio ir jo vertės sampratai. Anot Jūratės Markevičienės, tarp nedaugelio publikacijų, skirtų nagrinėjamiems planavimo dokumentams, Lietuvoje vyrauja perpasakojančios ir faktografinės¹. Šią išvalgą galima praplėsti: Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas daugelyje tyrimų neminimas² arba aptariamas glaustai – kaip vieną iš dokumentų, pralenkusių bendrąsias SSRS planavimo ir paveldosaugos tendencijas, plačiau neanalizuodami konkrečių sprendinių, jį

mini Algimantas Miškinis³, Jonas Rimantas Glemža⁴, Marija Drėmaitė⁵. Mažiau yra žinoma, kad 1956–1959 m. skirtingų institucijų buvo parengti du Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektai. J. Markevičienė yra aptarusi tik patvirtintame variante suformuotus senamiesčio įvaizdžius⁶, o Eglė Navickienė – naujos statybos reglamentavimą⁷. Alternatyvus projektas visai nebuvo nagrinėtas – apie jį užsimenama tik tiek, kad jis liko nepatvirtintas⁸.

Šių dviejų projektų ir juose susipynusių senamiesčio vertinimų aptarimas aktualinamas siekiant nuosekliai atskleisti Vilniaus senamiesčio apsaugos raidą. Paveldosaugos

¹ Markevičienė J. Senamiesčio įvaizdžiai Vilniaus kultūros paveldo saugoje XX a.: nuo kraštovaizdžio iki praeities skeveldrų // Kultūrologija 10: Kultūriniai tapatumai ir pokyčiai. Vilnius: KFMI, 2003, p. 237.

² Pavyzdžiui, Marija Purvinienė aptaria tik bendrąsias laikotarpio tendencijas, architektūros stilius, konkrečiai neminėdama nė vieno strateginių planavimo dokumentų, taip pat teigia, kad „apsiribota daugiausia pavieniu unikalių pastatų gelbėjimu, nesirūpinant miestų istorinės terpės (kaip ypatingos vertybės) apsauga“. Žr. Purvinienė M. Istoriniai miestai sovietų okupacijos metais // Istoriniai miestai: sena ir šiuolaikiška. Vilnius: Savastis, 2003, p. 159.

³ Miškinis A. Lietuvos urbanistika: istorija, dabartis, ateitis. Vilnius: Mintis, 1990, p. 82, 129.

⁴ Glemža J. R. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas: paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, p. 30–31, 156.

⁵ Drėmaitė M. Naujas senasis Vilnius: senamiesčio griovimas ir atstatymas 1944–1959 metais // Atrasti Vilnių. Skiriama Vladui Drėmai. Vilnius: LDID, 2010, p. 183–200; Drėmaitė M., Petrulis V., Tutlytė J. Architektūra sovietinėje Lietuvoje. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 70.

⁶ Markevičienė J. Senamiesčio įvaizdžiai Vilniaus..., p. 233–293.

⁷ Navickienė E. Nauja architektūra istorinėje aplinkoje: kūrimo patirtis. Vilnius: Technika, 2006, p. 73.

⁸ Glemža J. R. Nekilnojamojo kultūros paveldo..., p. 30.

specialistas ir architektas J. R. Glemža, tuo metu dirbęs Kultūros paminklų apsaugos inspekcijoje, rašo, kad Mokslinės restauracinės gamybinės dirbtuvės (toliau – MRGD) parengtas projektas buvo pripažintas labiausiai atitinkančiu paminklosaugos uždaviniui⁹. Laikantis hipotezės, kad šis projekto variantas buvo tinkamesnis paveldosauginiu aspektu, svarbu atsakyti į klausimą, kokiais konkrečiais sprendimais jis buvo pranašesnis. Šio straipsnio tikslas – palyginti pirmojo Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto variantus, parengtus MRGD ir Miestų statybos projektavimo institute „Lietprojektas“ (toliau – „Lietprojektas“), atskleidžiant juose nuolat iškylančią dilemą tarp socialistinio miesto standartų ir paveldosaugos principų. Suformuluoti šie tyrimo uždaviniai: išnagrinėti rekonstrukcijos projekto rengimo kontekstą, telkiantis į socialinę aspektą ir aplinkybes, projekto užduotį ir projektavimo metu atliktus tyrimus, atskleidžiant juose užkoduotą vertybinę poziciją, taip pat palyginti MRGD ir „Lietprojekto“ parengtus projekto sprendinius, išryškinant svarbiausias jų nuostatas.

Tyrimo objektas – 1956–1959 m. MRGD ir „Lietprojekto“ parengti Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto variantai, jų tuometiniai ir dabartiniai vertinimai, taip pat dar iki projekto rengimo išdėstytos skirtingos specialistų pozicijos dėl senamiesčio išsaugojimo. Vertinami pagrindiniai projektų sprendiniai, nenagrinėjant kiekvieno kvartalo detalizacijų, tačiau analizuojant pačiuose projektuose išskirtus aspektus – raudonųjų linijų planą, kvartalų rekonstrukcijos principus ir inžinerinius tinklus. Objektas apibrėžia ir pagrindinius šaltinius – MRGD ir „Lietprojekto“ pareng-

⁹ Ten pat, p. 31.

tą Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinę dokumentaciją (aiškinamieji raštai, brėžiniai, priedai) ir jos vertinimus (posėdžių protokolus, ekspertizes, publikuotas nuomones). Tyrimas pagrįstas šių šaltinių, interviu su įvykių dalyviais – J. R. Glemža ir vienu iš projekto autorių architektu Justinu Šeiboku, tyrimui aktuales archyvinės medžiagos bei to meto leidinių duomenų nagrinėjimu ir palyginimu, ieškant atsakymo, kodėl buvo patvirtintas MRGD parengtas variantas.

Kontrastingos išėities pozicijos: Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto rengimo kontekstas ir užduotis

J. R. Glemža teigia, kad, parengus rekonstrukcijos projektą, „prasidėjo Vilniaus senamiesčio teisinė apsauga ir planingi darbai“¹⁰, tačiau pirmieji senamiesčio apsaugos dokumentai buvo patvirtinti tarpukariu – 1936 m. Vilniaus senamiestis paskelbtas reliktu¹¹, reglamentuoti darbai ne tik atskiruose paminkluose, bet ir visoje centrinėje senamiesčio dalyje¹². Lietuvos Respublikai perėmus Vilnių, senamiesčio vertės samprata išliko – buvo parengtas „Vilniaus senojo miesto centro planas“, didžioji senamiesčio dalis paskelbta naujai neužstatomais miesto plotais¹³.

¹⁰ Ten pat, p. 31.

¹¹ *Markevičienė J.* Senamiesčio įvaizdžiai Vilniaus..., p. 246.

¹² *Fedorovič J.* Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga Vilniaus krašte 1920–1939 metais: lenkiško paveldosaugos modelio raiška // Lietuvos istorijos studijos. 2012, t. 29, p. 91. Prieiga per internetą: <http://www.if.vu.lt/files/LIS_serveris/LietuvosIstorijosStudijosNo.29.pdf> [žiūrėta 2013 03 04].

¹³ *Markevičienė J.* Vilniaus kultūros paveldo apsauga Lietuvos Respublikos (1939–1940), Sovietų Sąjungos okupacijos ir aneksijos pradžios (1940–1941 ir

Požiūris drastiškai pasikeitė 1941 m. į Vilnių atvykus specialistams, turėjusiems parengti miesto pertvarkymo rekomendacijas pagal Sovietų Sąjungos miestų planavimo ir rekonstrukcijos principus ir metodus¹⁴. Sudėtingas reljefas, kreivos ir siauros gatvės, kiemai šuliniai ir daugybė saugotinų senovės paminklų buvo minimi kaip pagrindiniai veiksniai, trukdantys kurti socialistinį miestą¹⁵, todėl pasiūlyta šią miesto dalį „rekonstruoti pirmiausia, rimtai ir iš esmės“¹⁶. Šių idėjų nespėta įgyvendinti, tačiau jos atgaivintos po karo, Vilniuje įgyvendinant „Lietuvos SSR sostinės“ koncepciją¹⁷. Nors bendrosios pokario nuostatos buvo nuosaikesnės, o Vilnius įtrauktas į SSRS dvidešimties istorinių miestų sąrašą¹⁸, vietiniai ideologai teigė, kad „feodalizmo ir kapitalizmo epochos paliko ir būdingąsias neigiamas savo statybos žymes“, todėl „partija nurodė, kad reikia ne paprastai atkurti senąjį, buvusį miestą, bet <...> pačiais pažangiausiai socialistinės miestų statybos metodais“¹⁹. Anot Rasos Čepaitienės, senamiesčiuose, kaip ir visoje sovietinėje urbanistikoje, svarbiausia buvo derinti „seną“ prie „naujo“²⁰, todėl nenuostabu, kad senamiesčio išsaugojimui kilo grėsmė.

1944–1945) ir nacistinės Vokietijos okupacijos (1941–1944) laikotarpiu // Vilniaus kultūrinis gyvenimas, 1939–1945. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, p. 145, 148.

¹⁴ *Drėmaitė M., Petrulis V., Tutlytė J.*, p. 65.

¹⁵ *Markevičienė J.* Vilniaus kultūros paveldo..., p. 157.

¹⁶ *Markevičienė J.* Senamiesčio įvaizdžiai Vilniaus..., p. 252.

¹⁷ *Drėmaitė M.*, p. 192.

¹⁸ *Drėmaitė M., Petrulis V., Tutlytė J.*, p. 68.

¹⁹ *Jurginis J., Mikučianis V.* Vilnius tarybų Lietuvos sostinė. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956, p. 38

²⁰ *Čepaitienė R.* Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005, p. 233.

1953 m. Vilniaus generalinis planas, pagrįstas „tarybine miestų statybos metodika ir patirtimi“²¹, kuriame buvo numatytos drastiškos senamiesčių kertančios plačios magistralės²², pradėti Vokiečių gatvės rekonstrukcijos darbai ir griaunamos senamiesčio dalys paveldo apsauga susirūpinusiems specialistams kėlė nerimą, tiesa, iš pradžių viešojoje erdvėje pasireiškusi tik pavieniais pasisakymais. 1954 m. Architektų sąjungos susirinkime Vokiečių gatvės projektą viešai kritikavo žymus to meto urbanistas, Kauno politechnikos instituto dėstytojas Kazys Šešelgis, abejodamas, ar leningradietiški kompozicijos principai derės susiklosčiusiam Vilniaus miesto užstatyme²³. Ne viešai, tačiau laiške Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininkui 1955 m. balandžio 12 d. savo nepasitenkinimą išreiškė leningradietis architektas Vsevolodas Vesiolovskis, tuo metu užėmęs Architektūros reikalų valdybos prie LTSR MT viršininko pavaduotojo postą. Architektas ne tik išgyrė Vilniaus senamiesčių kaip „būdingiausių Tarybų Sąjungoje“ (?), atvirai piktinosi savavališku vertingų objektų griovimu senamiestyje, bet ir išdrįso pateikti Varšuvos, kur „kruopščiai išsaugoma visa tai, kas dar gali būti restauruota“, pavyzdį²⁴. Vis dėlto didžiausio

²¹ Senamiesčio apsaugos dokumentai šiam planui neturėjo įtakos, tą patvirtina ir plano autoriaus V. Mikučianio sudarytas svarbiausių 1936–1942 m. projektų sąrašas. *Mikučianis V.* Norėjau dirbti Lietuvoje. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 57, 65.

²² „Plane numatyta praplėsti eilę 11–15 metrų pločio gatvių į 30–35 metrų pločio, nugriaunant mažai vertingus pastatus.“ *Žr. Jurginis J., Mikučianis V.*, p. 161.

²³ K. Šešelgio pasisakymas TAS susirinkime Vilniuje 1954 m. lapkričio 23 d. // LLMA. F. 87, ap. 1, b. 84, l. 50.

²⁴ Nuorašai Vilniaus m. vykdomojo komiteto pirmininkui, LTSR mokslų akademijos viceprezidentui ir Vilniaus miesto vyr. Architektui. 1955 m. balandžio 12 d. Raštas Nr. PV-421 // Dokumentų byla apie Vil-

atgarsio sulaukė jauno architekto, tuo metu projektavusio Lietuvos paviljono interjerą sąjunginėje parodoje Maskvoje, Algimanto Nasvyčio, kritinis pasisakymas LSSR architektų suvažiavime tų pačių metų rudenį²⁵. Amžininkų liudijimu, būtent po šios kalbos pradėta visuotinai kelti senamiesčio ir atskirų paminklų apsaugos klausimus ir priimtas nutarimas dėl Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto privalomo svarstymo Architektų sąjungoje²⁶.

Šio projekto priešistorė verta atskiro tyrimo: J. R. Glemža rašo, kad 1956 m. projektas buvo užsakytas dviem organizacijoms – „Lietprojektui“ ir MRGD²⁷, tačiau Justinas Šeibokas prisimena, kad projektą pradėjo rengti tik „Lietprojektas“. Anot architekto, šiame projektavimo institute dominavo specialistai iš Leningrado mokyklos, vadovavęsi to meto bendraisiais sovietiniais miestų planavimo principais („prospektai tiesūs“), todėl nenuostabu, kad svarstyme Architektų sąjungoje jų parengtas projektas buvo labai smarkiai sukritikuotas, o MRGD vyr. architektas Vytautas Balčiūnas pasiūlė parengti alternatyvų projektą²⁸. Veikiausiai po šio svarstymo nuspręsta surengti savotišką konkursą, kuriame abi

niaus senamiesčio rekonstrukciją ir architektūros objektus, 1953–1971 // KPCA. F. 3, ap. 1, b. 325, l. 404–405.

²⁵ LSSR architektų II suvažiavimo, įvykusio 1955 m. spalio 14–16 d., medžiaga // LLMA. F. 87, ap. 1, b. 442, l. 30.

²⁶ Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

²⁷ Įdomu, kad vėliau patvirtintas MRGD projektas prieš pradėdamas projektavimą vadintas tik antruoju variantu, o pagrindinis projektuotojas buvo projektavimo institutas „Litgiprogorstroj“. Žr. *Šešelis K., Šeibokas J., Lasavickas S.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, Architektūrinė-Statybinė dalis. Vilnius: Mokslinė Restauracinė Gamybinė dirbtuvė, 1958 m. // VAA. F. 1019, ap. 11, b. 4385, l. 10.

²⁸ J. Šeiboko nuomone, jis tai buvo sutaręs iš anksto, galbūt su Jonu Kumpiu. Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

organizacijos turėjo pristatyti savo variantus (abu projektai buvo apmokėti²⁹).

Nors „Lietprojekte“, organizacijoje, rengusioje miestų generalinius planus³⁰, rekonstrukcijos projektą rengti buvo patikėta jauniems Valstybinio dailės instituto absolventams – Ignui Kvašui ir Vytautui Bugailiškiui, ir jie privalėjo paklusti bendrosioms organizacijos nuostatoms, prisimena J. Šeibokas, vertindamas kolegų galimybes parengti paveldo išsaugojimui palankesnius sprendinius³¹. Oficialaus darbo vadovo „Lietprojektas“ nepaskyrė³², o MRGD specialiai šiam projektui pasikvietė architektūros paveldą vertinusi K. Šešelis, tuo metu laikytą „solidžiausia miestų planavimo figūra Lietuvoj“³³, kuris turėjo tapti atsvara „Lietprojekto“ autoritetui. Šis žmogus vadintas projekto „varikliu“, nors atvažiudavo tik aptarti pagrindinių principų ir svarbiausių sprendinių, o pagrindiniais autoriais tapo jauni architektai – Justinas Šeibokas, save apibūdinęs kaip „labiau modernistą“, ir Sigitas Lasavickas, kolegų vadintas „gimusiu restauratorium“³⁴.

Vilniaus miesto vyriausiasis architektas Vladislovas Mikučianis abiem organizacijoms sudarė Vilniaus senojo miesto rekonstrukcijos projekto architektūrinę-planinę užduotį³⁵. Pats architektas nėra viešai aptaręs šio dokumento atsiradimo aplinkybių, tačiau, žinant jo profesinę biografiją, galima daryti prielaidą, kad,

²⁹ Interviu su J. R. Glemža, 2013 03 12.

³⁰ Ten pat.

³¹ Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

³² Tai gali būti susiję su numanoma projekto (ne) sėkme, žr. toliau.

³³ Interviu su J. R. Glemža, 2013 03 12.

³⁴ Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

³⁵ *Šešelis K., Šeibokas J., Lasavickas S.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 7–10.

būdamas tikras minėtos Leningrado mokyklos atstovas, taip pat Vilniaus generalinio plano, kuriame buvo numatytos didžiosios senamiesčio magistralės, autorius, šios užduoties jis ėmėsi tiesiog vykdydamas miesto vyr. architekto pareigas ir politiškai derindamasis prie kintančių bendrųjų nuostatų, kurios veikiausiai nesutapo su asmeninėmis, nes, kaip prisimena J. Šeibokas, namų L. Giros (dab. Vilniaus) gatvėje tuo metu dar neleista remontuoti, numatant juos griauti dėl būsimos magistralės³⁶. Nepaisant galbūt nepalankaus nusistatymo, reikia pripažinti, kad V. Mikučianio parengta užduotis neapsiribojo tik aptakiomis frazėmis – nurodyta, kad mieste yra vertingų architektūros bei istorijos paminklų ir istoriškai susiklostęs gatvių tinklas, todėl reikia remtis istoriniais ir archeologiniais tyrimais, tačiau yra ir nemažai trūkumų, kuriuos turi ištaisyti projektas – „neleistinai aukštas užstatymo procentas“, kiemuose šuliniuose butai tamsūs, nevedinami ir avarinės būklės pastatai. Remiantis tokiomis socialistinės gerovės, vadintos „normaliomis gyvenimo sąlygomis“, kūrimo prielaidomis suformuluota pagrindinė projekto užduotis: „<...> gyvenamųjų kvartalų ir atskirų kiemų sanacija, išgriautų kvartalų sutvarkymas bei jų architektūrinis apiforminimas“³⁷, kurią konkretinant nurodyta griauti menkaverčius ūkinius ir avarinius pastatus kiemuose, stengiantis suformuoti „bendrą kvartalo kiemą, o tokioms galimybėms nesant, sujungti bent kelis kiemus“³⁸. Nurodyta „praanalizuoti“ (ne priimti ir perbraižyti!) galimus miesto

magistralių sprendinius³⁹. LSSR Ministrų Tarybos Valstybinis statybos ir architektūros reikalų komitetas užduotį suderino pateikęs kelias neesmines pastabas⁴⁰, tačiau įdomu, kad derinimo raštas adresuotas tik „Litgiprogorstroj“ ir nuorašas miesto vyr. architektui (kada ir kaip informacija perduota MRGD, nėra aišku).

Vertinant projektavimo kontekstą aiškėja, kad neteisinga priskirti visas kompleksinio suvokimo, vertingų pastatų bei miesto erdvių saugojimo ir naujo užstatymo derinimo prie aplinkos nuostatas tik patvirtinto projekto autoriams, nes jos minimos jau projektavimo užduotyje. Vis dėlto rekonstrukcijos projekto rengėjai susidūrė su sudėtinga užduotimi – ne tik suderinti natūraliai kylančius planavimo procesuose apsaugos ir plėtros prieštaravimus, bet ir įgyvendinti užduotyje suformuluotus radikaliai priešingus tikslus – nesuardyti paveldo, bet užtikrinti senamiestyje modernaus miesto apšvietimo ir apželdinimo normas.

Paminklas ar liekana? Tyrimų vaidmuo Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekte

1957 m. sausio 22 d. LTSR MT Valstybiniame statybos ir architektūros reikalų komitete įvyko pasitarimas, kuriame buvo pasidalyta projektavimo sferomis⁴¹. Įdomu, kad dvi skirtingos institucijos gavo pavedimus rengti tyrimus pagal savą specifiką, o vėliau tais tyrimais dalytis rengdamos atskirus rekonstrukcijos projekto

³⁹ Ten pat, l. 9.

⁴⁰ Ten pat, l. 11.

⁴¹ *Kvašys I., Bugailiškis V.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis. Aiškinamasis raštas. Vilnius: Miestų statybos projektavimo institutas „Lietprojekta“, 1957 // KPCA. F. 5, ap. 2, b. 162, l. 302–303.

³⁶ Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

³⁷ *Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 8

³⁸ Ten pat, l. 8.

variantus. „Lietprojektui“ priskirta atlikti esamo užstatymo techninius-ekonominius skaičiavimus, požeminių tinklų schemas, paruošti pagrindinių gatvių išsklotines ir baigti esamos būklės planą. MRGD turėjo parengti istorinius tyrimus, kai kurių gatvių išsklotines, apibrėžti pastatų vertę architektūriniai ir istoriniai aspektais.

Esamos būklės analizė, kurią parengė „Lietprojektas“, susidėjo iš techninės-ekonominės dalies ir planuojamo rajono „esamo stovio“. Techninėje-ekonominėje dalyje aptarta rajono padėtis miesto plane ir gamtinės sąlygos, o „esamo stovio“ dalyje įvertintas esamas užstatymas, gatvės ir aikštės, žalieji masyvai, gyventojų skaičius. Organizacijoje vyravusios „teisingos“ to meto planavimo nuostatos, įvairių normų prioritetai ir tai, kad rengiant projektą nedalyvavo kitų sričių specialistai (istorikai, menotyrininkai), atsispindėjo ir tyrimų medžiagoje⁴². Neatmestina ir prielaida, kad griežtai norminiais vertinimais bandyta pagrįsti jau parengtus ir Architektų sąjungoje sukritikuotus sprendinius. Pažymėtas (seniausioje miesto dalyje!) neatitinkantis leistino vidurkio pastatų susidėvėjimas⁴³ ir per didelis užstatymo intensyvumas (50–60 % plg. su norma – 32 %)⁴⁴. Netgi bandyta įrodyti (architektūros paminklų – rūmų su sodais – pavyzdžiu), kad senamiesčiui istoriškai nebūdingas didelis užstatymo procentas,

⁴² Pavyzdžiui, užstatymas analizuotas pagal knygą „Miestų užstatymo ir planavimo taisyklės ir normos“, žr. *Kvašys I., Bugailiškis V., Kazlauskas*. Vilniaus senjojo miesto rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. Techno-ekonominė dalis. Vilnius: Projektavimo institutas „Litgiprogrostroy“ prie Miestų ir Kaimų statybos ministerijos, 1957 // KPCA. F. 5, ap. 2, b. 161, l. 23.

⁴³ Ten pat, l. 56.

⁴⁴ Ten pat, l. 21.

tačiau jį „labiausiai didina XIX amžiaus antros pusės pastatai (pelningieji namai) ir sandėliai“⁴⁵. Senamiesčio gatvės apibūdintos kaip „siauros ir vingiuotos, kintamo važiuojamosios dalies pločio, blogai pritaikytos šių dienų auto transportui“⁴⁶, o žalieji masyvai pripažinti neužbaigtais⁴⁷. Nors ir pabrėžta, kad „senamiestis visumoje sudaro istoriniu ir meniniu požiūriu neįkainojamos vertės rajoną“⁴⁸, atrodo, kad senamiesčio vertingumas šioje analizėje tik deklaruotas, o iš tiesų visas dėmesys sutelktas į rajono ir „šių dienų reikm[į]“ neatitikimą, kad jame būtų galima taikyti „laisvesnes“ normas.

MRGD rengiant tyrimus dalyvavo istorikai, menotyrininkai ir architektai restauratoriai, pasižymėję tam tikra „disidentiška“ laikysena, šiandien save laikantys tyliosios rezistencijos dalimi⁴⁹, kai kurie jų – tremtiniai (pvz., Stasys Pinkus). Istoriją ir šalies situaciją jie vertino kitaip negu oficialūs požiūris ir visai kitaip dėjo projekto prioritetus: „<...> mums viskas buvo aišku – išsaugot kaip galima daugiau to senojo miesto nuo tų visų magistralių, nuo tų griovimų.“⁵⁰ Natūralu, kad šiuose tyrimuose išryškinta senamiesčio istorinė vertė ir unikalumas: pateikti bendrieji Vilniaus miesto istorijos duomenys, smulkiai aptarta miesto plano struktūros⁵¹, užstatymo, statybos technikos ir architektūrinės stilistikos kaita, sudaryta

⁴⁵ Ten pat, l. 14.

⁴⁶ Ten pat, l. 13, 114.

⁴⁷ Ten pat, l. 117.

⁴⁸ Ten pat, l. 13.

⁴⁹ Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

⁵⁰ Ten pat.

⁵¹ 1957 m. KPI Statybos fakultete „betarpiškame ryšyje“ su MRGD buvo parengtas studentų mokslinis darbas „Vilniaus senjojo miesto gavių tinklo formavimasis“ (vadovas K. Šešelgis), vėliau įtrauktas į projektą. Žr. *Čerškutė S., Raginis V., Stauskas V.* Studentų mokslinis darbas „Vilniaus senjojo miesto gavių tinklo formavimasis“. Kaunas: KPI, 1957 // KPCA. F. 19, ap. 1, b. 1.

istorinė kartograma, vertikalių dominančių ryšio su aplinka, vertingų gatvių ir kiemų užstatymo, archeologinių saugomų plotų⁵² schemas, kuriose nurodyti saugotini elementai ir jų saugojimo pobūdis. Be skirtingų architektūros stilių, vertingais bruožais laikytas gyvas reljefas, skirtingas aukštingumas⁵³ (plg. su 1941 m. atvykusių specialistų vertinimais), tačiau XIX–XX a. architektūros poveikis vertintas neigiamai, buvo tikima, kad „Vilniaus senajo miesto architektūrinio-meninio veido formavimasis baigiasi su klasicizmu“⁵⁴. Išdėstytose metodinėse rekomendacijose vyrauja paminklų „tikrojo“ laikotarpio atkūrimo, stilistinio išgryninimo tendencija⁵⁵. Kitaip negu oficialiosiose, higienos gerinimu pagrįstose normose aprašyti senamiesčio kiemai – nekalbama apie saulės trūkumą, bet akcentuojami originalūs architektūros elementai⁵⁶. Svarbiausia gaire būsimiems sprendiniams laikytinas kompleksinis požiūris į senąjį miestą – „reikalinga saugoti ne vien architektūros paminklus, bet ir jų aplinką, atskirų gatvių užstatymą, jų trasas ir būdingas miestui perspektyvas“⁵⁷. Oficialiosios normos šiuose tyrimuose tarsi nepastebimos, visa gausi medžiaga (kartu detalios kvartalų ir namų anketos) orientuota į paveldo verčių atskleidimą.

⁵² J. Šeibokas pažymi tuometinį požiūrį, dėl kurio architektų siūlymai tyrinėti dažnai būdavo atmetami: „<...> kokia čia archeologija XIII–XIV a.? Jiems reikia akmens amžiaus, kur tikra jų duona“ (interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14).

⁵³ *Šešelgis K., Lasavickas S.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto aiškinamasis raštas. II tomas. I dalis. Istorinė dalis. Vilnius: Mokslinė Restauracinė Gamybinių dirbtuvė, 1958 m., // VAA. F. 1019, ap. 11, b. 4413, l. 58.

⁵⁴ Ten pat, l. 55.

⁵⁵ Ten pat, l. 53.

⁵⁶ Ten pat, l. 60.

⁵⁷ Ten pat, l. 60.

„Griauti negalima išsaugoti“ – projekto variantų palyginimas

MRGD ir „Lietprojektui“ atlikus tyrimus ir tarpusavyje pasidalijus tyrimų medžiaga, buvo suformuotas bendras projektavimo pagrindas, kuriuo remiantis atskirai parengti projektų sprendiniai⁵⁸. Vieninteliame projekto bylose saugomame „Lietprojekto“ posėdžio protokole⁵⁹ užfiksuota, kad pagrindinis klausimas buvo transporto, o MRGD projektavimą pradėjo Mokslinės tarybos posėdžiu⁶⁰, kuriame aptarti projekto rengimo metodiniai klausimai ir pagrindiniai principai, ypač daug dėmesio skiriant architektūros paveldo išsaugojimui. Šie dėsningumai atsispindi ir projektų sprendiniuose.

Nėra dokumentų apie tai, kokia metodika vadovavosi „Lietprojektas“, tačiau, atsižvelgiant į organizacijos profilį, manytina, kad projektas rengtas kaip eilinis miesto generalinis planas, tekstinėje dalyje pažymint senamiesčio ir ypač paminklų vertę. Nesant analogų, kaip rengti specifinį saugotinos miesto dalies projektą, MRGD atsidūrė daug sudėtingesnėje situacijoje, J. Šeiboko apibūdintoje „įpuolėm kaip ta musė į surūgusį pieną – nieks nieko nežino, nieks nieko nematė“⁶¹. Tarpukario kompleksinės miesto apsaugos tradicija jau buvo nutrūkusi – tai patvirtina ne tik projektų sprendinių anali-

⁵⁸ 1957 m. sausio 22 d. pasitarimo LTSR MT Valsstybiniam statybos ir architektūros reikalų komitete protokolas // *Kvašys I., Bugailiškis V.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis..., l. 304.

⁵⁹ 1956 m. rugpjūčio 8 d. „Litgiprogorstroj“ techninis pasitarimas // *Kvašys I., Bugailiškis V.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis..., l. 298–299.

⁶⁰ Statybos ir architektūros reikalų komiteto Mokslinės restauracinės gamybinės dirbtuvės Mokslinės tarybos posėdžio protokolas, 1957 m. sausio 7 d. // KPCA. F. 5, ap. 1, b. 1260.

⁶¹ Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

zė, išlikę metodikos aptarimo protokolai, bet ir amžininkų liudijimai, kad tarpukario medžiaga buvo nežinoma, be to, egzistavo ir priešiškas nusistatymas „lenkiškos“ Vilniaus istorijos atžvilgiu⁶². Minėtame Mokslinės tarybos posėdyje K. Šešelgis pripažino, kad metodikos SSRS nėra ir, nors tokius projektus sėkmingai įgyvendino kai kurios demokratinės šalys, pavyzdžiui, Lenkija, Čekoslovakija, Vokietija, Lietuvoje žinomi tik rezultatai, fragmentiškai aprašyti spaudoje⁶³. Dažnai minima, kad rengiant projektą MRGD vadovavosi Čekoslovakijos miestų patirtimi⁶⁴ – J. R. Glemžos teigimu, du tuometinio Kauno politechnikos instituto dėstytojai buvo išvykę į Čekoslovakiją ir parvežė metodiką, kuri buvo pritaikyta atsižvelgiant į vietinę situaciją⁶⁵. J. Šeibokas taip pat prisimena, kad K. Šešelgis gavo panašų Čekoslovakijos miesto projektą, o paskui J. Šeibokas su

⁶² Šaknimi įaugęs į Vilnių: Romanas Jaloveckas atsako į Marijos Drėmaitės klausimus // *Atrasti Vilnių*. Skiriama Vladui Drėmai. Vilnius: LDID, 2010, p. 45.

⁶³ Statybos ir architektūros reikalų komiteto Mokslinės restauracinės gamybinės dirbtuvės Mokslinės tarybos posėdžio protokolas, l. 14.

⁶⁴ *Glemža J. R.* Nekilnojamojo kultūros paveldo..., p. 155; interviu su J. R. Glemža, 2013 03 12.

⁶⁵ Valstybinės paminklų apsaugos inspekcijos metraštyje iš tiesų yra straipsnis apie Čekoslovakijos miestų rekonstrukcijos praktiką, paremtas įspūdžiais iš tarptautinės konferencijos, vykusios Dobrzyše 1957 m. pabaigoje. Nors straipsnyje (žr. *Janavičius B., Zvolinskas, H.* Čekoslovakijos miestų rekonstrukcijos praktika // Valstybinės LTSR architektūros paminklų apsaugos inspekcijos metraštis, I tomas. Vilnius, 1958, p. 113–114) aptarta metodika (daug dėmesio istorinei analizei, kiekvieno kvartalo ir pastato tyrimai (meninė vertė, aukštingumas, konstrukcijų ir sanitarinių įrenginių būklė), buitinių-kultūrinių įstaigų išdėstymas, tranzitinio transporto izoliavimas (Brno miesto pavyzdys) ir t. t.) iš esmės sutampa su naudota Vilniaus rekonstrukcijos projekte, negalima pamiršti fakto, kad 1957 m. pabaigoje Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto rengimas jau buvo įpusėtas, o pagrindiniai jo principai ir metodika pristatyti MT metų pradžioje.

V. Balčiūnu savaitę ar dvi patys keliavo po šią šalį. Vis dėlto architektas nesureikšmina šių žinių, nes iš pradžių, neturint patirties, rinkta visa pasiekama metodika, tačiau galiausiai reikėjo atrasti savitą modelį, nes tuometinėmis sąlygomis tiesioginis metodikos perkėlimas buvo neįmanomas⁶⁶.

Nepaisant skirtingų nuostatų, atsisprendusių MRGD ir „Lietprojekto“ atliktuose tyrimuose, deklaruojamos sprendinių tendencijos sutapo – artinant senamiestį prie socialistinio miesto standartų siūlyta mažinti užstatymo tankį, gerinti transporto sistemą, didinti želdynų plotą. Nesiskyrė ir numatytos priemonės: sanacija, pramonės ir prekybos įmonių iškėlimas, gatvių platinimas, naujo užstatymo reglamentavimas. MRGD projektas buvo sudarytas iš Raudonųjų linijų plano, Gyvenamųjų kvartalų rekonstrukcijos ir Inžinerinių įrengimų, o „Lietprojekto“ varianto struktūra ne tokia aiški, tačiau joje taip pat galima išskirti analogiškas dalis, todėl atrodo tikslinga šiais aspektais palyginti projektų sprendinius.

I. Raudonosios linijos

Raudonųjų linijų dalyje, kurioje spręsti transporto bei gatvių ir aikščių tinklo klausimai, aiškiausiai matomi variantų skirtumai, nes suformuluotas prieštaringas tikslas – „išlaikyti <...> istorijos bėgyje susiklosčiusią planinę struktūrą <...> ir sudaryti normalias sąlygas transporto ir pėsčiųjų judėjimui“⁶⁷ – sudarė sąlygas labai skirtingoms interpretacijoms. MRGD projekto pagrindas – senamiesčio atskyrimas nuo likusio miesto transporto sistemos,

⁶⁶ Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

⁶⁷ *Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 43.

aplink jį projektuojant magistralinių gatvių žiedą (platinama Komjaunimo (dab. Pylimo) gatvė) ir atmetant generaliniame plane siūlytą dviejų senamiestį kertančių magistralių idėją⁶⁸. Projekte nurodyti ne tik vertingi pastatai, bet ir gatvės, kuriose saugomas užstatymas, arba raudonosios linijos⁶⁹. „Lietprojekto“ variante transporto dalis laikyta pačia svarbiausia – parengta po kelis pagrindinių trasų tiesimo variantus. Nors teigta, kad projektuojant „senamiesčio teritorijoje, kuri buvo apjuosta miesto gynybine siena, gatvių tinklas pasilieka nekeičiamas“⁷⁰, pritariant miesto generalinio plano sprendiniams siūlyta rekonstruoti, t. y. griauti dalį senamiesčio, jį dalijant platinamomis magistralinėmis gatvėmis Stotis–F. Dzeržinskio rajonas ir Vilkpėdė–Antakalnis, pratęsiant Muziejaus (dab. Vokiečių) gatvės tipo bulvarą iki L. Giros (dab. Vilniaus) gatvės, nes „pagal normas tolimiausias pėsčiųjų atstumas nuo gyvenamos vietos iki magistralės su masiniu keleivių transportu negali viršyti 600 metrų“⁷¹ (MRGD viešojo transporto senamiestyje nenumatė). Rekomenduota netgi tokia radikali priemonė kaip Vilnelės vagos „pareguliuojimas“, pratęsiant Tiesos (dab. Maironio) g. per Jaunimo sodą (dab. Sereikiškių parką)⁷².

Projektų sprendiniai, susiję su mažiau svarbiomis gatvėmis, buvo panašūs – gatvių platinimas griauinant pastatus, pirmųjų

⁶⁸ Šiam sprendimui vėliau pritarė visos projektą vertinusios institucijos. *Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Pagrindiniai dėsniai, l. 3.

⁶⁹ Ten pat, l. 15.

⁷⁰ *Kvašys I., Bugailiškis V.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis..., l. 53.

⁷¹ *Kvašys I., Bugailiškis V., Kazlauskas.* l. 143.

⁷² *Kvašys I., Bugailiškis V.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis..., l. 94.

namų aukštų rekonstravimas įrengiant arkadas. Skyrėsi tik platinamų gatvių ir griaujamų ar rekonstruojamų pastatų skaičius, nors, teisybės dėlei reikia pripažinti, kad ir MRGD variante buvo numatyta griauti pastatus, „kad [siekiant] gauti normatyvines posūkių kreives“⁷³. Ruošiasi spręsti kylančio automobilizacijos lygio problemas – garažai ir stovėjimo aikštelės projektuoti kvartaluose, pirmuosiuose pastatų aukštuose, netinkamuose butams⁷⁴, ir už rajono ribų⁷⁵. Ekspertizės pastabos rodo, kad tuo metu dabartinės Vokiečių gatvės išplatinimas jau suvoktas kaip klaida, kurią reikia ištaisyti, tačiau tokių siūlymų projektuose nepateikta.

II. Gyvenamųjų kvartalų rekonstrukcija

Projektuose senamiestis suskirstytas kvartalais – MRGD architektai juos sunumeravo pagal esamą gatvių tinklą, išskirdami 62 natūraliai susiformavusius kvartalus, o mikrorajonus sudarė formaliai suskirstę juos į devynias grupes⁷⁶. „Lietprojekto“ numatė drastišką kvartalų sustambinimą, jų skaičių sumažinant dvigubai, t. y. sujungiant iki penkių kvartalų į vieną arba juos perdalijant⁷⁷.

⁷³ *Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 53.

⁷⁴ Ten pat, l. 60.

⁷⁵ *Kvašys I., Bugailiškis V.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis..., l. 180.

⁷⁶ Ši sistema naudojama iki šiol, tik papildžius kvartalų skaičių po Senamiesčio ribų išplėtimo. *Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 38.

⁷⁷ *Kvašys I., Bugailiškis V.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis..., l. 10 (schema), l. 75–76.

Sanacija, numatyta jau projektavimo užduotyje, neišvengiamai perkelta ir į projektų sprendinius. MRGD variante sanacijos laipsnis parinktas pagal užstatymo vertinimą – kvartalai, buvę už miesto sienos, laikyti mažai vertingais, todėl juose laisviau taikytos sanacijos priemonės⁷⁸, o tankių seniausių kvartalų išsaugojimui pasitelktas ekonominis motyvas – „kvartalai labai ankštai užstatyti, todėl dideli griovimai ekonomiškai neracionalūs“⁷⁹. Reikalauta išsaugoti vertingus pastatus, remtis tyrimų duomenimis ir „bent vieną kvartalą palikti galimai mažiau rekonstruotą“⁸⁰. Užstatymo tankis mažintas pirmiausia griauinant medinius pastatus (sandėliukus), priestatus, atskirų namų „uodegas“⁸¹, nurodyta prieš juos griauinant atlikti nors fotofiksaciją⁸². Prieštarauta projektinės užduoties reikalavimui sukurti bendrą kvartalo kiemą, nes „gali sudaryti per daug kontrastingą išpūdį, iš siauros gatvelės patekus į didžiulį kiemą. Tai patvirtina ir demokratiškos šalių praktika“⁸³. „Lietprojektas“ sanaciją taikė plačiau, o aprašė trumpiau – siekta griauti (menkaverčius) pastatus ir priestatus, taip pat kelis kiemus jungti į vieną siekiant užtikrinti vėdinimą⁸⁴.

⁷⁸ Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 66.

⁷⁹ Ten pat, l. 67.

⁸⁰ Ten pat, l. 14.

⁸¹ Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Pagrindiniai dėsniai (Aiškinamojo rašto IV tomas), Mokslinė Restauracinė Gamybinė dirbtuvė, Vilnius, 1958 m. // VAA. F. 2, b. 101-9, l. 88.

⁸² Ten pat, l. 13.

⁸³ Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 99. J. Šeibokas kaip įgyvendintą nepavykusį pavyzdį („didžiulė erdvė, krūmų priaugę ir nieko nėra“) mini Gdanskos rekonstrukciją (interviu, 2013 03 14).

⁸⁴ Kvašys I., Bugailiškis V., Kazlauskas, l. 131.

Abiejuose projektuose išsiskiria ir požūris į reglamentuotą naują statybą: MRGD leido atkurti pagal istorinius duomenis, o jų neturint – naujas raiškos formas, derančias prie aplinkinių gabaritų⁸⁵, nes „kontrasto principas yra viena iš senojo Vilniaus užstatymo teigiamų ypatybių“⁸⁶. Numatyta, kad turės būti rengiami ne tik pastatams, bet ir mažųjų architektūros formų individualūs projektai⁸⁷. „Lietprojektas“ siūlė kuo mažiau naujos statybos, užstatymą kompensuojant žaliaisiais masyvais⁸⁸, o statyti tik derinant su sanitarinėmis ir priešgaisrinėmis normomis⁸⁹. Pateiktuose užstatymo pavyzdžiuose siūlomi supaprastintas istorines formas atkartojantys statiniai⁹⁰ ir netgi tipiniai projektai, „kur nuo griuvėsių išvalyta teritorija yra pakankamai didelė“⁹¹. Skyrėsi ir naujai statomų pastatų aukščio apribojimai – MRGD tiesiog nurodė jį derinti prie aplinkinio užstatymo, o „Lietprojektas“ nustatė, kad vidutinis aukštingumas rajone yra 2–3 aukštai, todėl naujai statybai leistini 3–5⁹².

⁸⁵ Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 68.

⁸⁶ Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Pagrindiniai dėsniai..., l. 11.

⁸⁷ Ten pat, l. 11.

⁸⁸ Kvašys I., Bugailiškis V. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis..., l. 54–56.

⁸⁹ Kvašys I., Bugailiškis V., Kazlauskas, l. 130.

⁹⁰ Pavyzdžiui, užstatymo pasiūlymas dabartinio ŠMC vietoje. Žr. Kvašys I., Bugailiškis V. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Muziejaus ir Rudnikų gatvių kampo užstatymas // KPCA. F. 6, ap. 1, b. 13890, l. 1.

⁹¹ Kvašys I., Bugailiškis V. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis..., l. 56.

⁹² Čia kyla klausimas dėl termino „aukštingumas“ vartojimo – šiuo nurodymu nebuvo leista viršyti aplinkinio užstatymo aukščio, tačiau suskaičiuota, kad naujas keturių tipinių 2,50 m aukščio aukštų pastatas atitiks tris „senamiestiškus“ aukštus po 3,20–3,40 m aukščio. Žr. Kvašys I., Bugailiškis V., Kazlauskas, l. 125, l. 130.

MRGD projekte atskirai aptarta paminklų apsauga: išskirti paminklai, tvarkomi pagal atskiras normas, ir jų foną sudarantys pastatai, kurie tvarkomi išsaugant pobūdį⁹³. Restauruojant pastatus siūlyta „išryškinti charakteringiausias tų pastatų bruožus; reikalui esant, pašalinti vėlyvesnius nevertingus antsluoksnius“⁹⁴. „Lietprojekto“ variante paminklų apsauga nedetalizuota, trumpai konstatuota, kad visus architektūros paminklus numatyta palikti nepalietus arba rekonstruoti nepakeičiant išorinio vaizdo⁹⁵.

Želdiniams MRGD variante skirta palyginti mažai dėmesio, o nauji žalieji plotai įsivaizduoti kaip skverai vidinėse kvartalų erdvėse, atskirti nuo transporto srauto⁹⁶. „Lietprojektas“ pateikė daug norminių skaičiavimų, tačiau apgailestavo, kad „radikaliai reorganizuoti viešojo naudojimo žaliųjų plotų sistemą dėl intensyvaus senamiesčio užstatymo nėra galimybės“⁹⁷, todėl ji iš esmės nekeičiama, tik fragmentuose papildoma naujais želdiniais gyvenamųjų plotų sąskaita⁹⁸.

III. Inžineriniai įrengimai

Inžinerinių įrengimų dalis projektuose panaši⁹⁹, be to, neatrodo, kad ji turėjo

⁹³ Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 75.

⁹⁴ Ten pat, l. 13.

⁹⁵ Kvašys I., Bugailiškis V. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis..., l. 55.

⁹⁶ Statybos ir architektūros reikalų komiteto Mokslinės restauracinės gamybinės dirbtuvės Mokslinės tarybos posėdžio protokolas, l. 11.

⁹⁷ Kvašys I., Bugailiškis V. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis..., l. 76.

⁹⁸ Kvašys I., Bugailiškis V., Kazlauskas, l. 129.

⁹⁹ MRGD papildomai pristatė trumpą Vilniaus vandentiekio ir kanalizacijos istoriją. Atskirai paminėti mišrūs – lietaus ir buitinių nuotekų tinklai, kurie iki šiol išlikę dalyje senamiesčio. Šešelgis K., Šeibokas J., La-

kokios nors reikšmės renkantis, kuri projektą tvirtinti. Abi organizacijos nustatė, kad vandentiekio ir kanalizacijos tinklų yra pakankamai ir jie geros būklės. Tiesai, „Lietprojekto“ projektuotojai siūlė uždaryti vandentiekio stotį Nr. 1, prie Jaunimo sodo, neturinčią reikalingų sanitarinių zonų¹⁰⁰, o MRGD nurodė vykdant elektros tinklų rekonstrukciją naikinti oro linijas. Pasiūlytos pagrindinės centrinio šildymo trasos, likusioje rajono dalyje siūlant šildymą dujomis ir kas dešimtam gyventojui numatytas telefonų aparatas, būtinas „augant gyventojų kultūriniam lygiui“¹⁰¹.

Bendros tendencijos

Abiejuose projekto variantuose gausiai kartotos iš projektavimo užduoties perimtos prieštaringos frazės, pavyzdžiui, „nepažeidžiant esamos senojo miesto struktūros, nesumažinant jo architektūrinės – meninės vertės, sudaryti gyventojams šioje miesto dalyje žmonėms normalias gyvenimo, poilsio ir darbo sąlygas“¹⁰². Nors jau projektavimo pradžioje K. Šešelgis pripažino, kad kyla prieštaravimų tarp utilitarių ir architektūrinių-meninių uždavinių¹⁰³, projektuose panašių teiginių nėra. „Lietprojekto“ autoriai, pasiūlę „nukelti“ (t. y. nugriauti)

savickas S. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 187–188.

¹⁰⁰ Kvašys I., Bugailiškis V. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis..., l. 119. Minėta stotis vis dar veikia.

¹⁰¹ Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 190–194.

¹⁰² Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Pagrindiniai dėsniai..., l. 1.

¹⁰³ Statybos ir architektūros reikalų komiteto Mokslinės restauracinės gamybinės dirbtuvės Mokslinės tarybos posėdžio protokolas, l. 4.

7,1 tūkst. kv. m namų rekonstruojamos gatvėse¹⁰⁴ ir griovimus bei valymus po 1,5–3 tūkst. kv. m beveik kiekviename kvartale, savąjį projektą įvertino kaip „apsiribojusį minimalia rekonstrukcija“¹⁰⁵, tačiau ir MRGD projekte buvo numatyta „nukelti“ 322 pastatus¹⁰⁶, o renkant, ką griauti, pagal pastatų meninę vertę ir techninę būklę „pirmenybė buvo teikiama ekonomikai“¹⁰⁷. Nepaisant daugelio panašumų ir vienodų tikslų nusakančių frazių, esminis skirtumas tarp projektų – prioritetai. Akivaizdu, kad MRGD projekto pagrindas – istoriniai tyrimai, o „Lietprojekto“ – įvairios tuometinės normos. MRGD orientavosi į išsaugojimą, nors ir nusileidžiant funkcijai ten, kur tai neišvengiamai *būtina*, o „Lietprojektas“ siekė modernizuoti, sukurti socialistinį miestą, išsaugodamas senąsias struktūras ten, kur *galima*.

„Priimti už pagrindą“ – projekto tvirtinimas

Dokumentai, išlikę projekto bylose, liudija, kad jau projektavimo metu daugiau dėmesio buvo skiriama MRGD projektui (pasitarimai, pastabos). Ar gali būti, kad „Lietprojekto“ autoriai savo variantą rengė žinodami, jog tai – dirbtinė konkurencija? Tai rodytų vyresnių ir žymesnių architektų nedalyvavimas rengiant projektą, paliktos korektūros klaidos, kita vertus, tam prieštarautų gausybė transporto schemos variantų. J. Šeibokas teigia, kad daugeliui buvo aišku,

¹⁰⁴ Kvašys I., Bugailiškis V. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto projektinė užduotis. Aiškinamasis raštas, l. 62.

¹⁰⁵ Ten pat, l. 87.

¹⁰⁶ Šešelgis K., Šeibokas J., Lasavickas S. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas, l. 203–222.

¹⁰⁷ Ten pat, l. 67.

kuris variantas bus pasirinktas, nes tuo metu keitėsi architektūrinė valdžia ir situacija: „Statybos komiteto pirmininku tapo Stasys Vabalevičius¹⁰⁸, jis žinojo, kad Šešelgis yra autoritetas.“¹⁰⁹ Vis dėlto buvo atlikti kruopštūs ir oficialūs projektų vertinimai, kuriuose visi ekspertai vienbalsiai pasisakė už MRGD projektą.

Detaliausias to meto projektų palyginamasis dokumentas – arch. Stepono Stulginskio¹¹⁰ ir inž. arch. Antano Tauro atlikta ekspertizė, kurioje išsamiai aptarti abu projektai. Teigiamai juose įvertintas Užupio priskyrimas senamiesčiui, laikomam ypatingo režimo zona, ir kompleksinių sprendimų siūlymas¹¹¹. Aptariant transporto schemą MRGD projektas pripažintas teisingesniu dėl dviejų senamiestį kertančių magistralių panaikinimo¹¹², bet pasakyta pastabų dėl Pietų Europai būdingų arkadų su šaligatviais įrengimo pirmuosiuose namų aukštuose, neatkuriamų Muziejaus (dab. Vokiečių) gatvės ir keičiamų kitų saugotinių raudonųjų linijų. Pagrindiniu kvartalo vidaus rekonstrukcijos uždaviniu įvardytas sveikesnių gyvenimo sąlygų kūrimas, abiejuose projektuose iš esmės išspręstas

¹⁰⁸ S. Vabalevičius (1901–1985) – tuometinis MT Valstybinio statybos ir architektūros komiteto pirmininkas, inžinierius hidrotechnikas, tarpukariu baigęs Prahos aukštąją technikos mokyklą. Anot J. R. Glemžos – „europinio lygio žmogus“.

¹⁰⁹ Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

¹¹⁰ S. Stulginskis (1908–1995), 1934 m. baigęs Prahos aukštosios technikos mokyklos Architektūros fakultetą, 1944 m. Vytauto Didžiojo universitete įsteigė Miestų planavimo katedrą. Buvo represuotas 1949 m. 1955 m. grįžęs iš tremties dirbo Žemės ūkio projektavimo institute, parengė nemažai teritorijų planavimo darbų, rašė straipsnius ir teorinius veikalus rajoninio planavimo tema.

¹¹¹ *Stulginskis, Tauras* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektų ekspertizės išvados. Vilnius, 1960 // VAA. F. 1019, ap. 11, b. 27, l. 3.

¹¹² Ten pat, l. 5–6.

teisingai, tačiau naujas užstatymas geriau suprojektuotas „Lietprojekto“, o sanacija ir esamų pastatų rekonstrukcija – MRGD¹¹³. Pastarąjį projektą, atsižvelgus į nurodytas pastabas (daugiausia – skaičiavimų neatitikimai), rekomenduota suderinti¹¹⁴.

Valstybinio statybos ir architektūros reikalų komiteto Miestų ir gyvenviečių skyrius, atrodo, atliko „ekspertizės ekspertizę“. Istorinę dalį vertino architektūros istorikas Stasys Abramauskas, kuris ypač domėjosi senąja LDK architektūra ir pabrėžė didelę darbo mokslinę vertę, nes „dideliu laipsniu pakito bendras supratimas apie miesto seniausių kvartalų istorinį išskirtumą ir gatvių tinklo susiklostymą“¹¹⁵. Sprendiniuose (ekspertas Albertas Cibas, LSSR valstybinio statybos reikalų komiteto Planavimo skyriaus viršininkas ir LSSR architektų sąjungos pirmininkas) pagirtas senamiesčio skaidymas mikrorajonais pagal „amžių bėgyje susiklosčiusią senamiesčio planinę struktūrą“, tačiau kaip trūkumas „mikrorajonavimo požiūriu“ išskiriamas „Lietprojekto“ siūlytas „L. Giros [gatvės – V. J.] niekuo nepateisinamas išplėtimas“, pratęsiant Muziejaus gatvės išplatinimo klaidą, pagrįstą „atgyvenusiomis XIX amžiaus miesčioniškai buržuazinėmis architektūros koncepcijomis“¹¹⁶. Transporto dalies ekspertizę atlikęs Kauno politechnikos instituto vyr. dėst. inž. V. Likevičius geriau

įvertino dirbtuvių projektą, nepažeidžiantį senamiesčio, nes „Lietprojekto“ variantas nukreipti transporto srautą L. Giros gatve ne tik reikalavo griovimų, bet ir suformavo dvi lygiagrečias vienodos funkcijos gatves, „kas yra netikslinga ir mažina judėjimo greitį“¹¹⁷. Svarbiausiu šiame dokumente laikytinas nutarimas „atžymėti, kad senamiestis turi būti traktuojamas kaip vientisas sąjunginės reikšmės architektūrinis paminklas“¹¹⁸ ir tvirtinti MRGD projektą, nurodant „Lietprojektui“ vadovautis jo sprendiniais, kai bus rengiama Vilniaus miesto generalinio plano korektūra, o transporto klausimą „spręsti apeinant senamiestį“¹¹⁹.

J. Šeibokas prisimena, kad po S. Vabalevičiaus kabinete vykusio projektų svarstymo¹²⁰, kurį architektas dėl aiškaus išankstinio nusistatymo laiko „farsu“, I. Kvažys sveikino K. Šešelgį su laimėjimu, tačiau pastarasis atsakęs: „<...> čia gi ne boksas. Dar mes nieko nelamėjom.“¹²¹ Atrodo, kad šie žodžiai buvo pranašingi, nes tuo intriga dėl projekto tvirtinimo nesibaigė. 1958 m. gruodžio 18 d. vykusiame bendrame Valstybinio statybos ir architektūros reikalų komiteto ir Vilniaus miesto vykdomojo komiteto posėdyje projekto tvirtinimas nebuvo sklandus – pateikta pastabų dėl „estetikos pirmavimo prieš patogumus“, Liejyklos gatvės

¹¹³ *Stulginskis, Tauras*. Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektų ekspertizės išvados, l. 9.

¹¹⁴ Ten pat, l. 16.

¹¹⁵ *Abramauskas S., Cibas A., Likevičius V.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Istorinės dalies aptarimas, Vilnius, 1960 // VAA. F. 1019, ap. 11, b. 4409, l. 1.

¹¹⁶ Ten pat, l. 3–4. Įdomu, kad V. Mikučiano atsiminimuose būtent šis architektas „kaltinamas“ dėl S. Nėries vidurinės mokyklos atitraukimo nuo raudonųjų linijų (žr. *Mikučianis V.*, p. 93).

¹¹⁷ Ten pat, l. 10–16.

¹¹⁸ Ten pat, l. 6.

¹¹⁹ Ten pat, l. 8.

¹²⁰ Veikiausiai kalbama apie 1958 m. kovo 26 d. LTSR Ministrų Tarybos Valstybinio statybos ir architektūros reikalų komiteto ir Vilniaus miesto vykdomojo komiteto posėdį, kuriame, dalyvaujant Komiteto techninei tarybai bei ekspertams, buvo nutarta „priimti už pagrindą“ MRGD variantą. Žr. *Pilypaitis A.* Pažyma apie Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektą // Dokumentų byla apie Vilniaus senamiesčio rekonstrukciją ir architektūros objektus, 1953–1971. KPCA. F. 3, ap. 1, b. 325, l. 237–241.

¹²¹ Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

trasos, siūlyta naudoti tipinius projektus, neleisti statyti naujų pastatų prie paminklų. Projektą ypač gynė Architektūros paminklų inspekcijos viršininkas Antanas Pilypaitis ir jį ekspertavęs A. Cibas, pasiūlęs senamiestį paskelbti rezervatu, o visus darbus jame pavesti išimtinai MRGD. Įtakingas LKP CK sekretorius Feliksas Bieliauskas pirmasis viešai atkreipė dėmesį į prieštarigus projekto tikslus ir už jų suderinimą išreiškė projektuotojams padėką. Galiausiai nutarta priimti atitinkamą nutarimą¹²², o protokolo priede įrašyti esmines pastabas¹²³. Vis dėlto J. R. Glemža teigia, kad architektas Julius Volungevičius, Architektūros paminklų apsaugos inspekcijos pirmininko pavaduotojas, deleguotas pas LSSR Ministrų Tarybos pirmininką Motiejų Šumauską pristatyti jau tvirtinti pateikto projekto, rado ten už „Lietprojekto“ variantą pasisakanti patarėją ir jo parengtus du įsakymo variantus. Taigi, taškas tvirtinimo istorijoje buvo padėtas tik su S. Vabalevičiaus ankstesnių susitikimų metu „paruošto“ ir J. Volungevičiaus paskutinio susitikimo metu išsakytais argumentais įtikinto M. Šumausko parašu¹²⁴.

¹²² Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Valstybinio statybos ir architektūros reikalų komiteto ir Vilniaus miesto DŽDT vykdomojo komiteto bendro posėdžio, įvykusio 1958 m. gruodžio mėn. 18 d., protokolas // Dokumentų byla apie Vilniaus senamiesčio rekonstrukciją ir architektūros objektus, 1953–1971. KPCA. F. 3, ap. 1, b. 325, l. 250–252.

¹²³ Įrašytos trys pastabos: L. Stukos-Gucevičiaus ir Gedimino pr. aikštės kampo užstatymo tikslinimas; P. Cvirkos, L. Giroso ir Liejyklos g. sankryžos užstatymo tikslinimas; Komjaunimo g. transporto mazgo supaprastinimas, išsaugant turgaus halę. Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Valstybinio statybos ir architektūros reikalų komiteto ir Vilniaus miesto DŽDT vykdomojo komiteto bendro posėdžio, įvykusio 1958 m. gruodžio mėn. 18 d., protokolo priedėlis // Dokumentų byla apie Vilniaus senamiesčio rekonstrukciją ir architektūros objektus, 1953–1971. KPCA. F. 3, ap. 1, b. 325, l. 253.

¹²⁴ Interviu su J. R. Glemža, 2013 03 12.

Šiuolaikinis požiūris į MRGD projektą

Literatūroje, skirtoje Lietuvos restauravimo ir paveldo apsaugos istorijai, „Lietprojekto“ variantas neaptartas, tiesiog konstatuota, kad „MRGD parengtas projektas <...> buvo pripažintas kaip labiausiai atitinkantis paminklo apsaugos uždavinius“¹²⁵. Jį aptariant dažniausiai akcentuotas kompleksiškas¹²⁶, novatoriškas (ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Sovietų Sąjungoje)¹²⁷, tapimas analogiškos paskirties projektų rengimo precedentu¹²⁸ ir senamiesčio tolesnio griovimo sustabdymas¹²⁹.

Būtent griovimo sustabdymą labiausiai akcentavo ir projekto autorius J. Šeibokas¹³⁰, ir kai kurie vertintojai, kalbantys ne tik apie Vilnių, bet ir apskritai apie istorinių miestų apsaugą šalyje¹³¹. Čia derėtų patikslinti, kad nors ir buvo sustabdytas radikalus griovimas, pavyzdžiui, tiesiant magistrales, ir pačiame projekte buvo numatyta nemažai griovimų, todėl J. Markevičienės teiginys, kad projekto „materializacija siekė išsaugoti kuo daugiau originalių miesto savybių ir autentiškos paveldo substancijos“¹³², gali būti nenuginčytas tik todėl, kad didžioji dalis „socialistinių“ sprendinių (sanacijos, gatvių platinimo, pastatų pirmųjų aukštų

¹²⁵ Glemža J. R. Nekilnojamojo kultūros paveldo..., p. 31.

¹²⁶ Miškinis A., p. 82; Drėmaitė M., p. 200.

¹²⁷ Miškinis A., p. 82; Glemža J. R. Nekilnojamojo kultūros paveldo..., p. 31.

¹²⁸ Glemža J. R. Nekilnojamojo kultūros paveldo..., p. 31; taip pat Miškinis A., p. 129; Navickienė E., p. 51.

¹²⁹ Drėmaitė M., Petrulis V., Tutlytė J., p. 70; Drėmaitė M., p. 200.

¹³⁰ Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

¹³¹ Interviu su J. R. Glemža, 2013 03 12; Navickienė E., p. 48.

¹³² Markevičienė J. Senamiesčio įvaizdžiai Vilniaus..., p. 242.

rekonstravimo į arkadas) liko neįgyvendinta¹³³.

Kita vertus, sanacija, nors nepriimtina ar net sunkiai suvokiama šiandien, visiškai atitiko tuometines planavimo tendencijas, vyravusias ne tik sovietinėse šalyse, bet ir Vakarų Europoje, o kitos projekto idėjos, pavyzdžiui, kompleksiskumas ir naujų pastatų derinimas prie aplinkos, iš tiesų vertintinos kaip pažangios ir netgi naujos¹³⁴. Senamiesčio suskirstymas kvartalais laikytinas vienu iš kompleksinio suvokimo požymių, naudojamas ir dabartiniuose planavimo ir apsaugos dokumentuose, atitinkamai padidinus kvartalų skaičių po Senamiesčio teritorijos išplėtimo, nors svarbiausias šio skirstymo tikslas – kompleksinis kvartalo tvarkymas – jau nėra įmanomas dėl pasikeitusių nuosavybės valdymo principų. Kompleksinį suvokimą rodo ir projekte atlikti tyrimai, kurių vertė pabrėžta ir tada (ekspertizėje siūlyta publikuoti), ir dabar¹³⁵, nes juose atskleista ne tik pavienių pastatų, bet ir pačios miesto urbanistinės struktūros vertė.

Akivaizdu, kad šiandien aptariant projekto sprendinius labiausiai akcentuojami tie, kurie buvo įgyvendinti ir tyrėjų vertinami kaip teigiamos tendencijos, visų pirma sustabdytas tolesnis dabartinės Vokiečių gatvės plėtimas ir kompleksinis senamiesčio suskirstymas kvartalais¹³⁶. Tačiau J. Markevičienės akcentuotą pasiekimą esą „sunkiomis sovietų laikotarpio sąlygomis pagarbiai atidengti senesni Vilniaus

paminklai“¹³⁷ reikėtų vertinti atsargiai, nes siekis atidengti paminklus suformuojant aplink juos atvirą erdvę buvo prieštaringas, netgi falsifikuojantis istorinę tiesą¹³⁸. Bet kuris griovimas yra negrįžtamas veiksmas, dažnai pagrįstas ideologijų konfliktais (plg. apvalyti nuo „maskvietiškų subjaurojimų“ tarpukario Vilniuje), tačiau tyrėjai vengia kalbėti apie projekto sprendinius, kurie šiandien būtų vertinami neigiamai, tik J. Šeibokas, žvelgdamas iš dabarties perspektyvos, konstatuoja: „<...> gerai, kad ne viską suspėjome.“¹³⁹

Išvados

Lyginant du Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto variantus, kurių vieną rengė sovietinėmis miestų planavimo normomis besivadovavęs institutas „Lietprojektas“, o antrąjį – besispecializavusi restauruoti MRGD, paprastai apsiribojama trumpu patvirtinto (geriausio) projekto įvertinimu, tačiau išsamesnis projektų palyginimas atskleidė ne tik skirtingas organizacijų vertybines pozicijas, bet ir nuolatinį balansavimą bandant įgyvendinti kontroversišką projektavimo užduotį. Nepaisant dviejų skirtingų požiūrių, sprendžiant vertybinių sistemų konfliktą, buvo įtvirtintas ambivalentiškas senamiesčio įvaizdis – vertingas istorijos paminklas ir antisanitarinė praeities liekana, neatitinkanti „normalių gyvenimo sąlygų“.

Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto variantų palyginimas ir tvirtinimo istorija išryškino socialinių bei politinių

¹³³ Pavyzdžiui, Liejyklos gatvės platinimas griau-
nant ten stovėjusius namus, kurio nepavyko įgyvendinti
pasipriešinus visuomenei. Žr. *Purvinienė M.*, p. 156.

¹³⁴ *Miškinis A.*, p. 129; *Navickienė E.*, p. 73.

¹³⁵ *Glemža J. R.* Nekilnojamojo kultūros paveldo..., p. 156.

¹³⁶ Ten pat, p. 31.

¹³⁷ *Markevičienė J.* Vilniaus kultūros paveldo apsauga..., p. 165.

¹³⁸ *Šešelgis K., Lasavickas S.* Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto aiškinamasis raštas. II tomas, l. 59–60.

¹³⁹ Interviu su J. Šeiboku, 2013 03 14.

kontekstų svarbą reglamentuojant paveldo apsaugą. Šeštojo dešimtmečio pabaigoje kintant architektūrinės valdžios situacijai atsirado galimybių inicijuoti ir patvirtinti rekonstrukcijos projekto variantą, parengtą patriotiškai nusiteikusių restauratorių, siekusių išsaugoti mieste kuo daugiau paveldo.

Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas (MRGD) vadinamas didžiuliu laimėjimu ir pavyzdžiu, nutylint neįgyvendintus socialistinio miesto kūrimo sprendinius, tačiau nederėtų pamiršti, kad jis, kaip ir alternatyvusis variantas, priklauso laikotarpiui, kuriame sanacija buvo toks pats natūralus sprendimas, kaip paminklų restauravimas. Abiejuose projektuose ne(iš)vengta socialistinio miesto planavimo principų, tačiau MRGD projektas buvo orientuotas į išsaugojimą, nors ir nusileidžiant funkcijai ten, kur tai neišvengiamai būtina, o „Lietprojekto“ variante siekta modernizuoti, sukurti socialistinį miestą, išsaugant senąsias struktūras tik ten, kur galima. Šiuos skirtumus lėmė ne tik išsank-

tinės organizacijų pozicijos, bet ir skirtingų sričių specialistų indėlis bei projektavimo pagrindu tapusios analizės, „Lietprojekto“ nuvedusios standartinio, normas atitinkančio miesto kūrimo keliu, o MRGD, atlikusią išsamius ir iki šiol vertės nepraradusius istorinius tyrimus, – paveldosaugos prioritetų link, žinant, ką, kodėl ir kur labiausiai reikia saugoti.

Galima teigti, kad MRGD autoriams pagal to meto sampratą ir galimybes pavyko suderinti prieštarigus projektinės užduoties reikalavimus – išsaugoti praeities miestą šiuolaikiniame mieste. Būtent šio projekto pagrindu toliau plėtoti Vilniaus senamiesčio apsaugos dokumentai, kintant paveldo sampratai, vadinti jau nebe rekonstrukcijos, o regeneracijos ar apsaugos planais, o projekte pasiūlytas kvartalinis skirstymas, atspindintis kompleksinį požiūrį į miestą, naudojamas ir šiandien. Šia prasme J. R. Glemža yra teisus – nors rekonstrukcijos projektas nebuvo pirmasis Vilniaus senamiesčio apsaugos dokumentas, jis pradėjo iki šiol nenutrūkusią apsaugos tradiciją.

THE DILEMMA OF SOCIALIST CITY STANDARDS AND HERITAGE PROTECTION: VARIANTS OF THE FIRST VILNIUS OLD TOWN RECONSTRUCTION PROJECT

Viltė Janušauskaitė

S u m m a r y

The Vilnius Old Town planning documents of the interwar period embedded the priority of heritage protection, meanwhile the soviet specialists revealed there “a number of shortcomings improper for a socialist city”. In 1956–1959, these two concepts – the valuable heritage vs unhygienic remnants of the past – were considered in the Vilnius Old Town Reconstruction project. An (im)possible task was raised – to ensure “normal living conditions” while saving historical structures of the city. Two leading design organisations of that time – MRGD and Lietprojekto – analysed the prevailing conditions, historical and architectural values, and developed their concepts defining the Old

Town future. These variants had much in common: the demolition of poor technical condition and/or low architectural value buildings for intensity reduction, augmenting green public spaces, eviction enterprises and industry, and solving the traffic problems. Concerning the latter aspects, the Lietprojekto designed two highways crossing the Old Town; the project involved the demolition of obstructing buildings and historical urban layout changes halving the number of quarters. On the contrary, MRGD proposed to eliminate transit transport from the protected area by means of a bypass. The main difference lied at the ideological level: Lietprojekto sought to create a

proper socialist city, preserving old structures if and where it was possible; instead, MRGD tried to save historical values avoiding intervention, unless it was inevitable. In 1959, the MRGD variant was approved and now is remembered as the end of the postwar demolitions in Vilnius as well as a set precedent in other

cities' protection plans in the former USSR. Hence, concerning the dilemma of different value systems, an ambivalent image of the Old Town was established. However, one may say that the MRGD project was given priority as it better resolved the contradictory task – to preserve the heritage in a contemporary city.

Įteikta 2013 03 18
Parengta skelbti 2013 04 04